

tuinjournaal

Maanzucht

Pagina 12 en 13

Magisch zwart

Pagina 14 en 15

Urnenveld Anloo
echo uit het verleden

Pagina 16 en 17

Treurbomen als
stemmingmakers

Pagina 18 en 19

Geslaagde
Bergmansprojecten

Pagina 26 en 27

JUNI 2017 - JAARGANG 34 - NUMMER 2

2

*donker
groen*

TUIN NEDER
LANDSE
STICHTING **EN**

Hagentuin in de Tuinen in Demen, tuin nr. 269 in de Open Tuinengids 2017.

Tuin Polhuis Ermelo, tuin nr. 125 in de Open Tuinengids 2017.

De Brummense Overtuin, tuin nr. 114 in de Open Tuinengids 2017.

De Nederlandse Tuinenstichting, opgericht in 1980, streeft naar het behoud van tuinen en parken die van belang zijn door vormgeving, beplanting, cultuurhistorisch karakter en ligging. De NTs voert hiertoe onderzoeken uit en geeft adviezen aan eigenaren, beheerders en overheden over planontwikkeling, herstel, beheer en aanpassingen.

Met hun financiële bijdrage ondersteunen onze donateurs de doelstelling van de Tuinenstichting: het beschermen van waardevol tuinhistorisch erfgoed. De NTs organiseert voor donateurs cursussen, excursies en inleidingen over aspecten van de tuinkunst, tuincultuur en tuin- en landschapsarchitectuur.

Donateurs ontvangen vier keer per jaar het Tuinjournaal en in maart de Open Tuinen Gids met een tuinpas waarmee de NTs-tuinen op de aangegeven data gratis te bezoeken zijn.

Meer informatie over de Nederlandse Tuinenstichting en haar activiteiten?

Bezoek de website: www.tuinenstichting.nl;

volg de Tuinenstichting op Twitter, of 'like' de Tuinenstichtingpagina op Facebook.

De jaarlijkse donatie voor particulieren bedraagt minimaal € 47,-, buitenland € 50,-; 5-jaars lidmaatschap € 188,-, dus 1 jaar gratis (buitenland € 200,-); 1 jaar junior/student € 30,- (kopie legitimatie meesturen). Het donateurschap geldt per kalenderjaar en wordt automatisch verlengd, tenzij de donateur opzegt vóór 1 november van het lopende jaar. Daarnaast kent de NTs geschenk- en bedrijfsdonateurschappen. Bij het bureau is informatie te verkrijgen over het doen van schenkingen en legaten.

Voorwoord

Donker groen

In het vorige Tuinjournaal kon u lezen over 'groen doorgeven'. We hebben toen aandacht besteed aan een frisgroen voorjaar. Als u dit journaal doorneemt, bemerkt u een contrast. Deze keer hebben we het over 'Donker groen'. Juist in juni kijken we eens naar alle gradaties van donkergroen naar diepzwart.

We kijken op een frisse manier naar donkere kleuren. Naar prachtige schaduwtuinen. Zwarte bloemen hebben iets magisch, maar is 'echt zwart' wel te bereiken? Ivo Pauwels schreef er een boek over. Verder keken we naar het gebruik van donker en licht in historische landschapsstijlen. Niet iedereen geniet alleen overdag van zijn tuin. Hebt u wel eens gehoord van een maneschijntuin? Ook is donker nodig voor het bewaren van zaden. Zadenbanken zorgen dat een diversiteit aan soorten voor de eeuwigheid te bewaren is. Bij een donker thema hoort ook een prachtig aangelegd urnenveld. En daarbij passen dan weer allerlei soorten treurbomen, stemmingmakers bij uitstek.

In maart was er een dag voor vrijwilligers van de Nederlandse Tuinenstichting in het prachtige kasteel Nederhorst den Berg. Daar namen ook diverse mensen afscheid. Er werd een vrijwilliger van het jaar gekozen en de Open Tuinengids 2017 werd uitgereikt. Een kort verslag daarvan leest u bij de nieuwsberichten.

Als laatste wil ik nog even benoemen dat dit het eerste Tuinjournaal is van mij als nieuwe hoofdredacteur. Zelf heb ik heel erg genoten van het tot stand komen van dit nummer. Met waardevolle bijdragen van diverse auteurs. Natuurlijk lukte dit mede dankzij de fijne manier waarop mijn voorganger Marian Lenshoek me inwerkte. Nogmaals dank Marian – namens de hele redactie – voor het vele werk dat jij in de voorgaande 24 jaar hebt verzet!

Hartelijke groet aan alle donateurs,

Leonore Pulleman
Hoofdredacteur Tuinjournaal

NTs-NIEUWS 6 en 7

De Torentuin Zaltbommel is gereed
In memoriam GJ Deunk
Verslag vrijwilligersdag
Event in samenwerking met SKBL

8 en 9

Tuinieren in het interbellum

De komende tijd besteedt de NTs aandacht aan 'Tuinieren in het interbellum' naar aanleiding van het gelijkkluidende themajaar.

Marianne van Lidth de Jeude

DONKER GROEN 10 en 11

Licht en donker bespelen het gemoed in tuin en park

De parken in vroege landschapstijl waren bij uitstek bedoeld om aan de hand van verschillende taferelen en scènes wisselende gemoedstoestanden op te roepen bij de wandelaar.

Ronald van Immerseel

DONKER GROEN 12 en 13

Maanzucht, tuinen in het maanlicht

Het idee van een stille avondtuin met glinsterend en glimmend blad, lichte bloemen, geurende *Nicotinia* en kamperfoelie is zeer aantrekkelijk.

Anne Wolff

DONKER GROEN 14 en 15

Magisch zwart

Zwarte bloemen zijn zeldzaam, eerder curiosa dan schoonheden. Wel een uitdaging voor kwekers in hun streven naar de grenzen van het onmogelijke.

Éva Kovacs

DONKER GROEN 16 en 17

Urnenveld Anloo, eeuwig durende rust op historische grond

"Tijdens de urnenveldcultuur of Late Bronstijd (1300 – 950-920 v. Chr.) werden de doden gecremeerd en hun as begraven in een urn. Dat bracht ons op het idee ons bos hiervoor te bestemmen."

Julia Voskuil

DONKER GROEN 18 en 19

Treurende blikvangers

Treurbomen zijn onmiskenbare stemmingmakers. Als solitaire exoten onderstrepen ze de bijzonderheid van een plek.

Marc Peters

DONKER GROEN 20

Van pimpelpaars tot ravenzwart

Ivo Pauwels noemt in zijn boek: bloemkleuren, vruchtkleuren, beskleuren en takkleuren.

Martin Knol

DONKER GROEN

21

Diep en donker voor de eeuwigheid bewaard

Het verzamelen en bewaren van de zaden op een centrale plaats is de meest effectieve manier om ze voor de eeuwigheid te bewaren.

Mits het er veilig is: donker, rustig en stabiel.

Marian Lenshoek

Gonne en Marian doen een stapje terug

22 en 23

Gonne Doorman en Marian Lenshoek zijn samen goed voor ruim een halve eeuw vrijwilligerswerk voor de Tuinenstichting.

Leonore Pulleman

DONKER GROEN

OPENTUINENCOMMISSIE

24 en 25

De schaduwtuin, een spel van licht en donker

"In 2010 werd ik gegrepen door schaduwplanten. Waarom weet ik niet meer, misschien zat het in de lucht."

Cocky Stottelaar

MONUMENTENCOMMISSIE

26 en 27

Succesvolle Bergmansprojecten in Oisterwijk en Tilburg

In beide situaties gaat het om redelijk gaaf bewaarde werken van tuinarchitect John Bergmans (1892 Antwerpen-1980 Oisterwijk).

Willem Verhoeven

EXCURSIECOMMISSIE

28 en 29

NTs-excursies zomer en najaar 2017

De Excursiecommissie organiseert een bezoek aan Steyl en Neer: passie en missie met een groen accent. En een naar de woonwijk Marlot in Den Haag en de tuinen van Villa Maarheeze in Wassenaar.

Dieneke Onderdelinden, Marjorie Gisolf-Smit en

Marianne van Lidth de Jeude

30

Tuinen met toekomstwaarde

Stuur een of meerdere foto's, een tekening of website van een 21^e-eeuwse tuin op, waarvan u vindt dat deze bijzondere waarden heeft voor de toekomst.

Robertien Abersson

Lezerscoupon

Lezerscoupon om met korting de biografie over tuinarchitecte Mien Ruys te bestellen.

De TorenTuin Zaltbommel is gered

Tekst: Carien van Boxtel

In december 2016 besloot de gemeenteraad van Zaltbommel om ruimte te reserveren voor een doorstart van het succesvolle buurttuinproject De TorenTuin. Dit project werd aanvankelijk als een tijdelijk project gestart door een groep buurtbewoners van de vesting van Zaltbommel in maart 2013. De Nederlandse Tuinenstichting draagt het project een warm hart toe en benadrukte met het aanschrijven van B&W en de raadsleden nog eens hoe waardevol dit soort groene burgerinitiatieven zijn.

Het ontwerp voor de oorspronkelijke TorenTuin was van Carien van Boxtel en Arjan Nienhuis. Beide initiatiefnemers werken als respectievelijk tuin- en landschapsonwerper in Zaltbommel. De gemeenteraad besloot om de kavel, die de recent gerestaureerde stadsmuur met daaraan gekoppelde monumentale kelder (nu in gebruik als tuinkamer voor de TorenTuin) zou insluiten, te schrappen. De aaneengesloten zone langs de historische stadsmuur van Zaltbommel krijgt nu een groene bestemming. Dat betekent dat de TorenTuin een permanente tuin wordt, maar ook dat de middeleeuwse stadsmuur en kelder niet verdwijnen achter particuliere schuttingen. Zo blijft een belangrijk stuk Zaltbommelse groene cultuurhistorie en openbare ruimte voor toekomstige generaties bewaard en bovendien nuttig gebruikt en toegankelijk.

De TorenTuin start na de bouw van de woonwijk met de inrichting van een nieuwe, kleinere tuin. Het is voor de vrijwilligers een moeilijke en onzekere periode geweest, maar iedereen is nu vol vertrouwen over de nieuwe, groene toekomst.

Foto: TorenTuin Zaltbommel met op de achtergrond de toren van de Sint Maartenskerk in mei 2014. Fotografie: Darius Sobecki

In memoriam Gerritjan Deunk

Tekst: Beline Geertsema

Op 11 februari is na een zeer kortstondig ziekbed Gerritjan Deunk overleden. Gerritjan (GJ) was vormgever en later redactielid van het Tuinjournaal. De laatste jaren was GJ samen met zijn partner Paul Groot een enthousiaste deelnemer aan de NTs-excursies. Na de Tuinenstichting ging GJ over naar de redactie van *Onze Eigen Tuin*. Regelmatig hadden we gesprekken hoe we al die tuinliefhebbers, verspreid over de verschillende clubs en stichtingen onder één dak zouden kunnen krijgen. De tijd was/is er nog niet rijp voor, maar hopelijk eens.

Voor *Onze Eigen Tuin* hield GJ op Facebook een boeiend blog bij met verslagen over wandelingen, een mooie bloem, kunsten en over tuinarchitect Dirk Tersteeg. Ook schreef hij mee aan een boek over rituele landschappen: *Het Groot Gedenkboek* dat vorig jaar uitkwam en een zoektocht is naar gedenkplaatsen, toen, nu en straks. Een prachtig boek waarin het veel over de dood gaat en de laatste rustplaats. Op 26 augustus 2016 schreef GJ als opdracht in mijn *Groot Gedenkboek*: "Nog veel genieten voordat we als boom verder gaan!" De tuinwereld verliest een creatief en verbindend iemand.

Vele herinneringen blijven, vooral van een hartelijke, gezellige, meelevende vriend.

Veel plezier over bijzondere tuinornamenten met Herman Benschoep en Paul Groot.

Afzwaaiers en nieuwe bestuursleden op vrijwilligersdag

Tekst: Leonore Pulleman

Fotografie: diverse fotografen van de NTs

Zeventig vrijwilligers bezochten op 18 maart de vrijwilligersdag in kasteel Nederhorst den Berg. Ze verwelkomden nieuwe bestuursleden, zwaaiden vrijwilligers uit en luisterden naar twee lezingen.

De Open Tuinengids 2017 werd uitgereikt aan Anton Valk (Stichting Eden Soestdijk, voorzitter Nationale Monumentenorganisatie NMO), en Stefan Jaspers (tuin- en landschapsarchitect). Nieuwe bestuursleden zijn Carien van Bortel en Geeskelien Wolters. Later zal ook Albert van Zadelhof zich aansluiten. Leonore Pulleman is de nieuwe hoofdredacteur van het Tuinjournaal.

Vrouwen in de tuin

Anne Mieke Backer gaf een lezing over haar boek *Er stond een vrouw in de tuin* over de rol van vrouwen in de geschiedenis van het Nederlandse landschap.

Beloning en afscheid

Vrijwilliger van het jaar 2017 werd Marianne van Lidth de Jeude van de publicatiecommissie. De NTs nam daarna afscheid van Emily Horst (Bestuur en redactie Open Tuinen Gids, lustrumcommissie 2015) en Brigitte Gentis (Open Tuinencommissie). En van Gonne Doorman die een speldje ontving. Samen met afscheidnemende Marianne Bielders verrichtte zij vanuit de Open Tuinencommissie veel werk voor de Open Tuinen Gids. Lietje de Vree vertrekt niet, maar kreeg wel een speldje voor haar inzet voor de Open Tuinencommissie. Ten slotte nam Marian Lenshoek afscheid als hoofdredacteur van het Tuinjournaal. Ze kreeg een speciale editie aangeboden van het Tuinjournaal.

Na de lunchpauze vertelde Robert Jonker over de geschiedenis en de tuinen van kasteel Nederhorst den Berg.

Met de klok mee: Renee Wijnen op de piano, notulist bestuur. Sfeerbeeld. Marian Lenshoek nam afscheid als hoofdredacteur. Beline Geertsema overhandigde de Open Tuinen Gids aan Stefan Jaspers, bedrijfsdonateur.

Kasteel Nederhorst den Berg, de locatie.

Marianne van Lidth de Jeude, vrijwilliger van het jaar.

Een middag over rentmeesterschap

Tekst: Beline Geertsema

Op vrijdag 15 september organiseren de NTs, het Prins Bernhard Cultuurfonds en de stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen een gezamenlijke middag. Het onderwerp is Rentmeesterschap van de tuinen en parken rondom kastelen, buitenplaatsen en landgoederen. Verschillende inzichten over hoe deze 'parels van ons landschap' de toekomst in gaan, zullen door diverse sprekers worden behandeld. Plaats, tijd, programma, kosten en manier van aanmelden maken we via de nieuwsbrief nog aan u bekend.

Tuinieren in het interbellum

De komende tijd besteedt de NTs aandacht aan 'Tuinieren in het interbellum' (de periode tussen de twee wereldoorlogen: 1918-1940), naar aanleiding van het gelijklopende themajaar. Rond het thema worden enkele activiteiten georganiseerd: zo was er een studiedag rond het werk van John Bergmans op 4 november 2016, komt er een interbellumexcursie op 2 september dit jaar, en een tentoonstelling van tuinontwerpen uit het interbellum bij de Universiteit van Wageningen in 2018 (zie ook de excursiepagina's in dit Tuinjournaal).

Tekst: Marianne van Lidth de Jeude

Het interbellum is qua architectuur een interessante tijd. Een aantal architectuurstromingen ontstonden toen naast elkaar. Hoe reageerde de tuinarchitectuur op deze nieuwe uitingen?

Nieuwe architectuurstijlen

Twee stijlen waren tamelijk gelijkend, de Amsterdamse School en de Haagse School. De Amsterdamse School kenmerkt zich door expressief baksteengebruik, de Haagse School is wat terughoudender in het baksteengebruik en wordt gekenmerkt door hellende en overstekende daken en horizontale belijning. De Haagse School beleefde in onze tijd een revival. In elke nieuwe woonwijk zijn huizen te vinden in de stijl van de Haagse School, met overstekende daken en plastisch baksteengebruik.

Daarnaast ontstond in het interbellum een architectuurstroming, die modernistisch en functionalistisch van karakter was, 'De Nieuwe Zakelijkheid', in Nederland ook 'De Stijl' genoemd. Deze stroming kenmerkt zich door blokvormige bouw, primaire kleuren en een vrijere plattegrond.

Reactie tuinarchitectuur

De tuinarchitectuur vernieuwde zich deels spectaculair. En deels was zij voorzichtiger en bleef bij het oude. Maar zij nam wel delen van de nieuwe ontwikkeling over.

Tuinarchitect Dirk Tersteeg (1876-1942) werkte intensief samen met architecten en ontwikkelde, geïnspireerd door Engelse voorbeelden, een tuinstijl met veel gebouwde elementen, muren, trappen, bloembakken, pergola's en vijvers, genaamd de Architectonische Tuinstijl.

De nieuwe ontwikkeling leverde een felle discussie in de vakwereld op. Leonard Springer (1855-1940), protagonist van de Landschapstijl, meende dat de tuinarchitecten van de Architectonische Tuinstijl hun werkelijke vak verloochenden door zich door de architecten te laten leiden. Zij

dienden de vrije ontwikkeling van de plant meer in ere te laten.

Maar Springer hoefde niet te vrezen. Ondanks het succes van de Architectonische Tuinstijl bleef de Landschapstijl met zijn slingerpaden, grassen en haar schijnbaar achteloos gestrooide bosschages niet te verslaan. Veel tuinen werden aangelegd in de zogenaamde 'Gemengde stijl' met een architectonisch deel bij het huis – uit baksteen gemetselde terrassen, pergola's, trappen, muurtjes en vijvers – en de rest van de tuin in een eenvoudige Landschapstijl.

Vasteplantenborder

Een vast element in de tuin werd de vasteplantenborder, die ook vanuit Engeland met de inspiratie van Gertrude Jekyll (1843-1932) zijn opmars was begonnen. Het aantal planten en het aantal cultivars (gekweekte vaste planten) in de border nam razendsnel toe. De horticultuur van de vaste plant was *booming* met kwekerij Moerheim van Bonne Ruys, de vader van Mien Ruys, te Dedemsvaart als een van de belangrijke centra. Het groeperen van de planten in de border op habitus, hoogte, kleur, bladvorm, bladgrootte, bloeitijd en bloemvorm werd een ware kunst. Het interbellum was de glorieperiode van de vasteplantenborder in de villatuin.

Tuinarchitecten van de tijd zijn: J. Bergmans, G. Bleeker, H. Copijn & Zoon, J. Fokker, K.C. Van Nes, Roeters van Lennep, S. Voorhoeve en J. Vroom. De opkomst van de vrouw als professioneel tuinontwerper is nieuw voor die tijd: R.T. Boon, C.A. Cool, Cath. Polak Daniëls en J.G. Van Zijdveld.

Nadere aankondiging van activiteiten in het kader van het themajaar 'Tuinieren in het Interbellum': zie de NTs-website, www.tuinenstichting.nl.

Tuin in 'Gemengde Stijl', ontwerp: G. Bleeker, 1920.

Bron illustratie: Wageningen University & Research-Library, Speciale Collecties.

Licht en donker bespelen het gemoed in tuin en park

De parken in vroege
landschapsstijl waren
bij uitstek bedoeld
om aan de hand van
verschillende taferelen en
scènes steeds wisselende
gemoedstoestanden op te
roepen bij de wandelaar.
Vooral de 'verrassing' was een
geliefd hulpmiddel hierbij.

Tekst: Ronald van Immerseel

De verrassing kon op verschillende manieren worden gecreëerd, zoals met de plotselinge en onvoorziene overgang van ruw en onverzorgd naar netjes en onderhouden. Een ander belangwekkend hulpmiddel vormde de beplanting. Met een pad door een weinig licht doorlatende aanplant van coniferen, sparren en ander naaldhout werd de wandelaar in een sombere stemming gebracht, om vervolgens ineens aan de rand van een weiland, akker of vijverpartij te staan waar het hart weer opensprong. Landschapsarchitect Gijsbert van Laar geeft in zijn voorbeeldenboek het *Magazijn van Tuinsieraden* (1802-1809) hiervan veel voorbeelden zoals bij een scène met een tempel: "Aangenaam wordt hier de wandelaar verrascht; het monument en de statige pijlen, maken de partij eerst somber, ineens wordt dit afgewisseld, door een ruim lagchend gezigt op bouwlanden."

Grot als overgang tussen contrasten

Voor de overgang met gebruikmaking van de contrasten ruw versus verzorgd en donker en somber versus licht, lucht en ruimte was één hulpmiddel bij uitstek geschikt: de grot. Ook hier geeft Van Laar een sprekend voorbeeld: voer "...den wandelaar langs een ruw pad, hoe wilder hoe liever, leidt hem door eenen kleinen weinigverlichten, door boomen ondersteunden onderaardschen gang, zijn tred doet veëren losspringen, die een paar deuren openen; in eens bevindt hij zich in eene schoone zaal, uit welke hij eene liefelijk lagchende partij beschouwt; ik twijfel niet of dit alles zal aangename gewaarwordingen in zijnen geest opwekken."

Voorbeelden van dergelijke grotten bevonden en bevinden zich nog op verschillende buitenplaatsen. Landgoed Olterterp kende tot in het begin van de 20^e eeuw de bij wandelaars geliefde 'Beppekelder', een onderaardse gang die naar een huisje voerde met de illustere naam 'Arm en Rijk'. 'Arm' betrof een kleine ruwe plaggenhut. In de achterwand zat een deur die toegang gaf tot 'Rijk', een ruime, fraai ingerichte theekoepel.

De grot op de buitenplaats Beresteijn bij Voorschoten voert door een forse aarden wal. Wie de grot uitkwam, stond vroeger ineens in het volle licht met uitzicht over het weidse veenweidelandschap. Tegenwoordig is in het verstedelijkte Voorschoten het uitzicht helaas minder idyllisch. Een vrijwel identieke setting heeft de grot op de buitenplaats Vredenoord in Den Haag. Hier kwam men via de grot in een theekoepel met uitzicht over het veenweidelandschap. Wie over het bergje liep waar de grot in was aangelegd kon het 'kraaiennest', het dak van de theekoepel, als uitzichtpunt gebruiken. De theekoepel is allang verdwenen, het weidse uitzicht is er nog, maar zal in de komende jaren drastisch wijzigen met de aanleg van de Utrechtsebaan.

Een laatste voorbeeld bevindt zich op de buitenplaats Backershagen in Wassenaar. Deze grot uit circa 1775 heeft het meest dramatische effect: de toegang is nauwer en loopt naar het eind wijder uit dan bij Vredenoord en Beresteijn. De gang heeft aan de zijkant een klein vertrek met een rookkanaal. De grot komt uit op een halfronde ruimte aan een 'beek' met aan weerszijden hoge muren, gebouwd als een ruïne. Het weidse uitzicht over de 'Hermietewei' is rond 1915 verdwenen door de tuinaanleg bij de Villa Wiltzang.

Duistere zaken

De grotten waren geliefd bij wandelaars, maar tevens bij uitstek geschikt voor zaken die het daglicht niet konden verdragen. In de grot van de druk bezochte buitenplaats Vijversberg bij Tietjerk werden in de jaren '20 van de twintigste eeuw jongedames lastig gevallen door opgeschoten jongens. De klachten waren dermate serieus dat het bestuur van de buitenplaats besloot om een veldwachter als parkwacht aan te stellen.

Tegenwoordig staan de grotten gelukkig weer in een positiever daglicht. De grotten van Backershagen en Vredenoord zijn de afgelopen jaren gerestaureerd en die op Beresteijn volgt dit jaar. Nu alleen de weidse uitzichten nog....

Boven: De entree van de grot op Beresteijn in 1899.

Foto: collectie Nationaal Archief

Onder links: De entree van de grot van Backershagen.

Fotografie: Korneel Aschman, april 2015

Onder rechts: De tuinkoepel met zicht op het weidse veenweidelandschap in de jaren '20 van de 20e eeuw. De grot kwam uit in deze tuinkoepel. Bovenop de tuinkoepel het 'kraaiennest'.

Foto: collectie Stichting In Arcadië

MAANZUCHT

Tuinen in het maanlicht

Tekst: Anne Wolff

thema
 donker
 groen

In de Verenigde Staten van Amerika wint sinds enige tijd de maneschijntuin aan populariteit. 'Beat The Heat - Plant A Moonlight Garden. Add a new dimension to your yard that's really cool!' In juichende taal prijzen bloggers en kwekers de verworvenheden van de tuin. Zij wijzen bijvoorbeeld op de schaarse tijd voor velen die pas laat thuis komen en nauwelijks tijd hebben om van de tuin te genieten. Het inrichten van een tuin die 's avonds even fraai is als overdag is dan een fijne oplossing. "Instead of just sitting in front of the television, or doing paperwork, you now have a new refuge you can go out and enjoy, even if it's only for a few minutes when it's cool and quiet. How nice is that?"

Maanpoort in de Linger Garden, Suzhou

Fotografie: Gisling

De huidige (Amerikaanse) trend heeft wellicht deels een pragmatische herkomst. Hoe dan ook is het idee van een stille avondtuin met glinsterend en glimmend blad, lichte bloemen, geurende *Nicotinia* en kamperfoelie zeer aantrekkelijk. Uit een klein onderzoekje naar de maneschijntuin blijkt dat de belangstelling voor het effect van maanlicht op de tuin een lange geschiedenis heeft.

Maanpoort en maanbrug

Volgens een Chinees gezegde duurt het driehonderd jaar om een tuin te creëren. Het vormen van een tuin is een levenswerk. In Suzhou werd tuinaanleg net als poëzie, muziek en schilderen beschouwd als kunst. De ideale tuin ervaar je met de zintuigen, met de geest, en bovenal met het hart. Wanneer de tuinliteratuur de klassieke Chinese tuin beschrijft, dan verwijzen auteurs vaak naar de tuinen van Suzhou waarin vijvers, rotspartijen, gebouwen en planten de kern vormen. Corridors en smalle overdekte paden verbinden verschillende tuinkamers, en nergens is de tuin in zijn geheel waar te nemen.

De maan is terug te vinden in maanpoorten en maanbrug. De maanbrug is een halve cirkel die, weerspiegeld in het water, de cirkel van de volle maan vormt. In deze traditie past de waardering van het effect van maanlicht op de tuin. Ieder seizoen had zijn eigen charme: hitte en kou behoorden tot de beleving. Vooral bij maanlicht, de spirituele nieuwe en volle maan, raakte de tuin het hart.

White Garden Sissinghurst

De Suzhou-tuinen en de White Garden van Sissinghurst vormen het bewijs dat het creëren van een tuin een levenswerk is. Beide hebben eveneens een iconische tuinstatus gemeen – de White Garden is vermoedelijk een van de meest gekopieerde tuinen ter wereld. Vita Sackville-West en Harold Nicolson verwierven begin jaren dertig van de vorige eeuw het vervallen Sissinghurst. Tot in de jaren zestig verfijnde Vita Sackville-West haar tuin.

Volgens overlevering ontwierp zij haar White Garden om vanuit de bovenste kamers van het kasteel met maanlicht te bekijken. Volgens de Engelse dichter Richard Church, die korte tijd verbleef op Sissinghurst, is het een adembememd schouwspel "hedge-bound flower beds (...) dominant among them is a bed of gigantic [white]

delphiniums just to the left of my window. I came to see them by moonlight last summer and they glowed like a collection of cathedrals waiting to be disposed around a Christian community yet to be born." Een beter pleidooi voor een maneschijntuin is niet te bedenken.

Aan de slag

In Nederland is de maneschijntuin een relatief onbekend verschijnsel. Onze zomers zijn nog niet verzengend heet, en vermoedelijk zien we meer tuin dan de gememoreerde tuinbezitter uit de inleiding. Voor wie toch geïnspireerd is een paar tips: Een maneschijntuin appelleert aan de zintuigen. Leg een vijver aan voor de weerspiegeling, plant lavendel, rozen en kamperfoelie voor de geur. Gebruik stromend water, kiezels en schelpen voor nachtelijke geluidseffecten. Kies planten die in de avond niet verdwijnen. Denk aan geurende bloemen, en planten en bloemen die oplichten in het maanlicht. How nice is that!

Bronnen

Shelly Bryant (2016) *The Classical Gardens of Shanghai*, Hong Kong University Press.

Elizabeth Moynihan (ed.) (2000) *The Moonlight Garden: New Discoveries at the Taj Mahal*, Washington, D.C.: Arthur M. Sackler Gallery, Smithsonian Institution and the University of Washington Press, Seattle and London.

Mary Wilbur (2006) 'The White Garden', in: *Pacific Horticulture*, vol. 67.

Kijk voor inspiratie op:

<http://www.motherearthliving.com/gardening/moonlight-garden-plants>.

Hilary Rinaldi

www.weekendgardener.net, www.burpee.com.

Magisch zwart

Je vraagt je weleens af waarom zwarte bloemen de mens fascineren. Het kan niet aan hun kleurkwaliteiten liggen. Ze kunnen zelfs onzichtbaar blijven in de tuin. Zwarte bloemen zijn zeldzaam, eerder curiosa dan schoonheden. Wel een uitdaging voor kwekers in hun streven naar de grenzen van het onmogelijke. Volledig zwarte bloemen zullen ze nooit kunnen kweken.

Tekst en fotografie: Éva Kovács

Echte zwarte bloemen bestaan namelijk niet. Voor de kleuring van planten zijn pigmenten, stoffen die de planten zelf aanmaken, verantwoordelijk. De donkere kleuring in bloemen, bladeren en vruchten, komt door *anthocyaan*, een van de kleurstoffen uit de plantenwereld. Dit is het pigment van de meeste paarse planten. De pigmenten worden in de bovenste cellagen opgeslagen en werken als een soort parasol tegen UV straling. Wetenschappelijk nog niet bewezen, maar bij bloemen zou dit pigment ook een insecten regulerende functie hebben, bestuivende insecten aantrekken en schadelijke weren. Hoe meer kleurstoffen in de cellen opgeslagen zijn, hoe meer de kleur naar zwart neigt, maar er is altijd een tintje rood of blauw aanwezig.

Kleur is emotie

Gevoelens die donkere kleuren bij planten oproepen, kunnen variëren van het genoegen bij het smakkend vaststellen van de juiste rijpheid van fruit tot sombere zwaarmoedigheid. In de tuin is somberheid het laatste waarnaar wij op zoek zijn, en dus is voorzichtigheid geboden met

thema
donker
groen

Links:

Donkerbladige *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea Nana' steekt tegen het gele gras mooi af.

Rechts:

Subtiele en dan weer krachtige kleurcombinaties met donkerrood blad. Gedurfd en spectaculair.

het adoreren van donkere planten. Tuinieren met kleuren vraagt altijd extra aandacht, maar bij het tuinieren met 'zwarte' planten komt het fenomeen lichtval op een prominente plaats te staan. Omdat donkere pigmenten veel licht absorberen en weinig weerkaatsen, zullen 'zwarte' planten op een plaats met weinig licht nagenoeg wegvallen. Donkere bloemen en bladeren zullen wel prachtig oplichten als de lage ochtend- of avondzon erdoorheen kan schijnen. Dit geldt vooral voor de hoger geplaatste plantendelen.

Contrastenleer

Lagere plantendelen zullen het van een contrasterende achtergrondkleur moeten hebben. In het geval van wijnrood is gelig groen een goede kleur waartegen ze afsteken, en bij auberginepaars is het blauwig grijs. Deze donkere paarse tinten kunnen ook heel goed met elkaar samengaan. Er zijn een paar beperkingen. Evenwicht in het helderheidscontrast is beslissend bij het succes. Deze contrastvorm heeft betrekking op de helderheid en de grootte van de kleurvlakken ten opzichte van elkaar. Zo zullen grote wijnrode

Helleborus orientalis 'Black'.

bloemen, zoals een iris of een daglelie, alleen bij kleine contrasterende groengele kleurvakken van bijvoorbeeld vrouwenmantel of guldenroede-spikkeltjes baat hebben en dan ook in een mix en niet in blokverband geplant. Grassoorten met groenige pluimen zullen een prachtige en natuurlijke combinatie opleveren. Combineren van grote wijnrode en grote gele bloemen zal minder goed werken.

Overdaad schaadt

Hoewel wijnrood en geelgroen blad een goed kleurenpaar vormen, zou ik gele en roodbladige heesters toch niet zo gauw naast elkaar planten. Niet alleen omdat het helderheidscontrast bij wijnrode en geelgroene heesters niet in balans is ten opzichte van elkaar, maar ook omdat een dergelijke combinatie te veel aandacht vraagt en hierdoor het beeld van de tuin overheerst. Heel even opwindend, maar snel vermoeiend. Donkerbladige heesters dienen wel uitstekend als achtergrond voor een reeks kleuren die rood bevatten, zowel roodoranje als roodpaars. Heel subtiel is de combinatie van donker wijnrood blad en mauve bloemen. Canna's met bronsdonker blad - die wat minder blauw bevatten - gecombineerd met roodoranje of citroengele bloemen zijn schitterende, goed uitgebalanceerde blikvangers.

De basisregel 'overdaad schaadt' is ook bij donkere kleuren op zijn plaats. Te veel van deze kleuren kan benauwen en somber stemmen. Martje van den Bosch (auteur van het boek *De beleving van kleur in de tuin* en eigenaar van

Wat tegenlicht kan doen met het blad van *Cotinus*.

'De tuinen in Demen', nr 269 in de OTG) vertelt op haar lezingen dat bezoekers in haar 'zwarte tuin' wel eens in tranen uitbarsten...

Dat is natuurlijk niet de bedoeling. Zoveel 'zwarte' bloemen dat een tuin ermee vol kan komen staan, zijn er dan ook niet. In een hoekje, goed belicht, zal het een ongewone kleurenbeleving geven. Om de combinaties goed te krijgen, is het iets meer worstelen met het beplantingsplan, dan met andere kleuren het geval is. Hoe dan ook, 'zwart' is en blijft een boeiende uitdaging voor kleurentuinier en kweker.

Urnenveld Anloo, eeuwig durende rust op historische grond

Boswachterij Anloo (Drenthe) is voor wandelaars toegankelijk ter hoogte van de groene parkeerplaats aan de Anderenseweg. Van daar voert een route langs een hunebed naar Pinetum Ter Borgh, een naam die herinnert aan een 200 hectare groot landgoed.

Tekst en fotografie:
Julia Voskuil

In 1972 kocht Staatsbosbeheer daarvan 160 hectare, enkele delen bleven in handen van nazaten. Zoals de twee hectare beukenbos van Marga (74) en Jan ten Sijthoff (72) “Dat bos moest nodig worden gedund en toen die klus was geklaard, dachten we na over een bestemming, anders dan alleen maar er doorheen wandelen.” En zo kon het gebeuren dat aan de historische grafheuvels en een hunebed, in 2014 Urnenveld Anloo werd toegevoegd. Als echo uit het verleden.

Gemengd bos

Het zogenoemde ‘Evertsbos’ is ontstaan als ontginningsproject van D.E. Everts (1877 – 1952) uit Wildervank. Hij wilde als houtimporteur ‘bomen teruggeven aan de natuur’. In 1914 werden de eerste geplant, bosbouwsoorten zoals lork, fijnspar, grove den en beuk, met Amerikaanse eik langs de lanen. Door aankopen groeide landgoed Ter Borgh uit tot 200 hectare aan het begin van de 20^e eeuw. Het is een prachtig gemengd bos met hoogveenvennetjes en heidevelden en heeft bovendien cultuurhistorische waarde vanwege de grafmonumenten.

Halverwege ligt een kleine familiebegraafplaats en verderop Pinetum Ter Borgh, een initiatief uit 1953 van Everhard Everts. Hij volgde zijn vader op in de houthandel en had grote interesse in (exotische) naaldbomen. Als lid van de Nederlandse Dendrologische Vereniging kwam hij in contact met botanische collecties in binnen- en buitenland en besloot hij een perceel van zijn bos in te richten voor (zeldzame) coniferen. Ze werden voldoende ruim geplant om in volle glorie te kunnen uitgroeien, een educatief aspect. In tuinen en parken worden ze immers vaak onnatuurlijk gesnoeid. Naast het pinetum ligt Urnenveld Anloo.

Urnenveld Anloo

Na jarenlang in het buitenland te hebben gewoond en gewerkt, gingen Marga en Jan ten Sijthoff in Anloo wonen, in het jachthuis van Jans grootvader. Op hun lauweren rusten is niet aan hen besteed,

het beukenbos onderhielden ze eigenhandig. Jan ten Sijthoff: “Door betrokkenheid bij Geopark de Hondsrug, die de Unescostatus kreeg in 2015, ging ik mij verdiepen in de prehistorie van het gebied met zijn vele grafheuvels en hunebedden. Tijdens de urnenveldcultuur of Late Bronstijd (1300 – 950-920 v. Chr.) werden de doden gecremeerd en hun as begraven in een urn. Dat bracht ons op het idee ons bos hiervoor te bestemmen.”

Ze gingen direct voortvarend aan de slag met de papierwinkel die zo’n initiatief met zich meebrengt. Toen alle regelgeving en kostbare procedures waren afgehandeld, vertelden ze over hun onderneming in de NRC weekendeditie van 25 mei 2014. Op 11 september 2016 volgde nog een artikel in de rubriek ‘Mijn carrière’, met als kop ‘We gaan hier tot onze laatste snik mee door’. Urnenveld Anloo was landelijk op de kaart gezet.

Prehistorische traditie

“De Hondsrug wordt al meer dan 12000 jaar bewoond en op landgoed Ter Borgh liggen de oudste grafmonumenten van ons land, onder meer een grafveld uit de urnenveldcultuur, waarbij urnen in de grond werden geplaatst onder een kleine heuvel of tumulus, omringd door een kringgreppel. Die prehistorische traditie sloot goed aan bij onze wens om het karakter van het bos te bewaren. We willen het ook graag simpel houden. Een grafplek meet één vierkante meter en wordt niet geruimd. De urn gaat 40 cm de grond in en op de tumulus mag een zwerfkei komen met naam en datum. Dat is alles.”

Marga en Jan willen zo lang mogelijk alles zelf blijven doen: het onderhoud van het urnenveld, de contacten met belangstellenden, de voorbereiding en begeleiding voor een begrafenis. “Een urn begraven gebeurt meestal in kleine kring en in alle rust, op een door nabestaanden gekozen moment. Wij vinden het mooi mensen daarbij van dienst te zijn.”

Voor meer informatie: www.urnenveldanloo.nl.

1. Jan ten Sijthoff.
2. Toegang urnenveld.
3. Gereserveerde grafplek.
- 4 en 5 Urnenveld Anloo.
- 6 en 7 Pinetum Ter Borgh.

Kale treuriep.
Fotografie: Marc Peters

TREURENDE BLIKVANGERS

Treurbomen zijn onmiskenbare stemmingmakers. Als solitaire exoten onderstrepen ze de bijzonderheid van een plek. Op begraafplaatsen vertolken ze op natuurlijke wijze ons gevoel. Het is niet louter treurnis met deze pendula's. Van de hangende afwijking van moeder natuur valt zeer te genieten.

Tekst: Marc Peters

Geen boom ontkomt aan de zwaartekracht, maar treurbomen geven er het mooist aan toe. Hun takken neigen sierlijk naar beneden, strak langs de stam of wijduit in prielvorm. De hoofdstam kan nog een flinke hoogte bereiken. Maar dat gaat niet vanzelf. Marko Mouwen van Boomkwekerij Ebben uit Cuijk noemt als voorbeeld de donkerrode treurbeuk *Fagus sylvatica* 'Purple Fountain'. "In z'n jeugd op de kwekerij begeleiden we de doorgaande harttak met bamboestokken tot ongeveer tien meter. Vanaf die hoogte kan de boom zich karakteristiek gaan vormen. De eindhoogte van zo'n solitair uitgegroeide treurbeuk op zijn definitieve plek zal tussen 12 en 15 meter zijn."

Twee categorieën

Mouwen onderscheidt twee categorieën treurbomen: boomsoorten waarbij de takken van nature al hangen, en soorten die door veredeling

zijn verkregen. Een bekende boom die van zichzelf al hangt, is de treurwilg (*Salix x sepulcralis* 'Chrysocoma'). Zowel de twijgen als de hoofdstructuur gedragen zich treurend. Dat zie je ook bij de treurberk *Betula pendula* 'Tristis', een zaailing. Bij veredelde bomen enten of oculeren we een treurende cultivar op een soortgelijke onderstam, meestal op een hoogte van twee meter. De onderstam zelf zal verder nauwelijks in hoogte toenemen, zoals bij de prielberk *Betula pendula* 'Youngii'.

Fanatiek treuren

Als voorbeeld van geënte treurbomen noemt Mouwen de treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula') en het sierlijke honingboompje (voorheen *Sophora japonica* 'Pendula' geheten, maar nu *Styphnolobium japonicum* 'Pendula'). Kweken van treurbomen is relatief arbeidsintensief en vraagt vakkundige aandacht. Marko Mouwen: "Opbinden, met kritisch oog de juiste takken snoeien, zorgen dat de jonge kroon niet dicht groeit.

Dat laatste zie je wel bij de geënte treures en de honingboom. Deze kunnen vanuit de ent zo fanatiek gaan treuren dat takken elkaar in de weg zitten en in de kern dood hout ontstaat. Veredelde soorten zijn trouwens altijd wat gevoeliger dan natuurlijke treurbomen."

Groene koepel

Een op hoge onderstam geënte treurboom kan uitgroeien als een priegel. Soms worden hangende takken tijdelijk ondersteund bij de zijwaartse uitgroei om een ruime 'koepel' te krijgen. Snoeien met beleid is nodig om die ruimte enigszins hol te krijgen. Vroeger populair bij heimelijk verliefden en spelende kinderen, zijn ook nu nog bijvoorbeeld de witte treurmoerbeï (*Morus alba* 'pendula') en de priegeliep (*Ulmus* 'Camperdownii'). Ook het honingboompje kan tot groen priegel worden gevormd. Treurende prunussoorten hebben daarbij als toegift nog bloesems.

Hangende coniferen

Treuren is niet voorbehouden aan loofbomen. De blauwe treurceder (*Cedrus libani* 'Glauc Pendula') is in alle seizoenen een blikvanger. De Japanse treurlarix (*Larix kaempferi* 'Pendula') ontwikkelt indrukwekkende groene 'sluiers'.

Bij treurende naaldbomen als de *Chamaecyparis nootkatensis* 'Pendula', *Picea abies* 'Virgata' en *Picea omorika* 'Pendula' hangen de takken vanaf een hoofdvorm die trouw is aan de habitus van de niet-treurende variant. Maar de treurende hemlockspar (*Tsuga canadensis* 'Pendula') en de treurfijnspar (*Picea abies* 'Inversa') geven juist weer een sterk afhangend beeld.

Begraafplaatsen

Al vanaf de renaissance worden treurbomen in Europa aangeplant. De elite kon ermee rijkdom en aanzien etaleren. In Engeland is deze trend nog steeds gaande, weet Marko Mouwen, die daar betrokken is bij restauratie en inrichting van landgoederen. "In Nederland zijn we van oudsher terughoudender met deze toepassingen. Je moet naar oude begraafplaatsen om prachtige volwassen treurbomen met majestueuze kronen te zien. Bekend voorbeeld hiervan is de Nieuwe Oosterbegraafplaats in Amsterdam. Rond 1890 is het oudste gedeelte ontworpen door tuinarchitect Leonard Anthony Springer. Dat is van grote tuinhistorische waarde."

Ook voor de kleine tuin zijn er geschikte treurbomen. Voor een sterk effect blijft mijn favoriet het honingboompje. Verder moet u zeker eens googelen op *Ginkgo biloba* 'Pendula'. Alles over treurbomen nog eens in het echt op een rijtje zien? Dan is een bezoek aan landgoed Tenaxx in Wedde (Oost-Groningen) aan te bevelen. Daar zijn inmiddels honderden soorten treurbomen aangeplant.

Honingboompje op een begraafplaats.
Fotografie: Boomkwekerij Ebben

Treurende Californische cypressen 'Dik's Weeping' op Landgoed Tenaxx.
Foto: Landgoed Tenaxx

Van pimpelpaars tot ravenzwart

In 2002 schreef Ivo Pauwels het boek *Van pimpelpaars tot ravenzwart* over de fascinatie voor deze kleuren in de tuin. Niet heel theoretisch of wetenschappelijk, maar wel zeer inspirerend. Het gaat vooral om mooie planten. Pauwels noemt bloemkleuren, vruchtkleuren, beskleuren en takkleuren.

Tekst en fotografie: Martin Knol

De mooiste beschreven bloemkleuren zijn *Iris chrysographes*, *Helianthus annuus* 'The Bees Knees', *Hemerocallis* 'American Revolution', *Geranium phaeum*, *Fritillaria persica*, *Cosmos atrosanguineus*, *Asarum magnifica*, *Trillium chloropetalum*, *Calycanthus vertilus* en *Viola* 'Bowles Black'. *Helleborus* 'Saturn', 'Nocturne' en 'Queen of the Night' houden het midden tussen pimpelpaars en ravenzwart. Zwart is een kleur die in de natuur niet veel voorkomt, maar een welkome toevoeging is in moderne tuinen.

Bladkleuren

Pauwels beschrijft natuurlijk de verschillende donkere bladkleuren, want daar heb je over het algemeen langer profijt van dan van bloemen. *Rodgersia podophylla* 'Braunlaub', *Ricinus communis*, *Oxalis purpurea*, *Ophiopogon planicarpus* 'Niger' en *Heuchera macrantha* 'Palace Purple' kleuren de border enkele maanden lang.

Bessen, vruchten en takken

Ook bessen en vruchten komen aan bod. De auteur noemt *Sarcococca humilis* en *Liguster vulgare*. Bloemschikkers zijn vaak tuk op (bijna) zwarte takken

Ophiopogon planicarpus 'Niger'.

in de tuin, ze doen het ook goed in een boeket. Kies bijvoorbeeld *Prunus ceracifera* 'Nigra', *Prunus Cistena* en *Cornus alba* 'Kesselringii'. Soms zijn de bessen inderdaad gifzwart, zoals bij de wolfskers. *Atropa belladonna* bevat een grote hoeveelheid atropine. Meestal zijn de zwarte vruchten gewoon lekker zoet, denk aan kersen en bramen.

Inspiratie

Van pimpelpaars tot ravenzwart geeft inspiratie om eens anders naar bijzondere kleuren in de tuin te kijken. Veel tuinen bevatten voor de hand liggende harmonieuze kleurencombinaties. Tuiniers die wat meer experimenteel zijn aangelegd, werken met geel-oranje-rood, of een combinatie met grijs, maar om te combineren met zwart, dat vergt een bijzondere blik. Cruijff zegt: "Je moet eerst kijken om het te zien."

thema
donker
groen

Meer kleurenboeken voor planten:

Kleurrijk, Modeste Herwig, Utrecht 2007.

Kleur in de tuin, Elisabeth de Lestrieux, Amsterdam 1986.

Markante planten, Noël Kingsbury, Londen 2000.

Kleur Groen, Marick Ebben (met aandacht voor zwart in de tuin), Cuijk 2002.

Ophiopogon planicarpus 'Niger'.

Diep en donker voor de eeuwigheid bewaard

In een science fiction-achtige setting bevindt zich op het eiland Spitsbergen een enorme kluis. De buitenzijde (zie afbeelding) is alleen maar de voordeur tot een enorm gebouw dat tot wel 130 meter diep doorloopt in een berg. Bij een temperatuur van 18 graden onder het vriespunt worden hier zaden bewaard. Spitsbergen maakt deel uit van het politiek stabiele Noorwegen en de permafrost garandeert het juiste klimaat.

Tekst: Marian Lenshoek

In de Svalbard Global Seed Vault, oftewel de Wereldzaadbank op Spitsbergen, worden zaden bewaard van voedselgewassen, die daar door 50 landen zijn ondergebracht als bescherming tegen oorlogen en natuurrampen. Het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland zorgt voor de Nederlandse leveringen.

Svalbard Global Seed Vault

Doel van de Svalbard Global Seed Vault is het instandhouden van de verscheidenheid aan landbouwgewassen; de ene variant is beter bestand tegen een warmer klimaat dan de andere. Het verzamelen en bewaren van de zaden op een centrale plaats is de meest effectieve manier om de zaden direct beschikbaar te hebben en om ze voor de eeuwigheid te bewaren. Mits het er veilig is: donker, rustig en stabiel.

Millennium Seed Bank Project

Minder spectaculair, maar zeker zo boeiend én te bezoeken is het Millennium Seed Bank Project, een initiatief van de Royal Botanic Gardens Kew in Wakehurst Place in het Engelse West Sussex. Hier worden ondergronds, donker en koel, zaden bewaard van zeldzame en bedreigde wilde plantensoorten. De Millennium Seed Bank Project denkt 25% van alle wilde zaadplantensoorten uit de hele wereld te hebben opgeslagen in 2020.

Momenteel wordt samengewerkt met 50 landen, waarbij vooral zaad wordt verzameld van gebieden die het meest kwetsbaar zijn voor klimaatverandering zoals de alpine gebieden, extreem droge gebieden, eilanden en kustlandschappen. Naast de ingang van het gebouw zijn verhoogde bedden aangelegd met bedreigde planten in Engeland. Binnen is een tentoonstelling en kun je door ramen de wetenschappers zien die onderzoek doen. De zaden zijn donker, droog, vacuüm geseald en op een koele plek diep weggestopt, maar in Wakehurst Place wordt wel een tipje van de sluier opgelicht.

Svalbard Global Seed Vault. Fotografie: Mari Tefre / Svalbard Globale frøhvelv

Levering van zaden. Fotografie: Matthias Heyde

Meer informatie:

Svalbard Global Seed Vault: de officiële site van de Noorse overheid: <https://tinyurl.com/zlg4erq>, maar kijk vooral ook op YouTube.

(de volledige link is: <https://www.regjeringen.no/en/topics/food-fisheries-and-agriculture/jordbruk/svalbard-global-seed-vault/id462220/> en <http://www.kew.org/visit-wakehurst>).

Gonne en Marian doen 'een stapje terug'

Samen zijn ze goed voor ruim een halve eeuw vrijwilligerswerk voor de Tuinenstichting. Ze doen nu een stapje terug. Maar ze blijven gelukkig betrokken. Gonne Doorman als bezoeker van de regiobijeenkomsten en Marian Lenshoek als adviseur van de redactie.

Tekst: Leonore Pulleman

Van jongs af aan zijn ze tuinliefhebber. Gonne: "Mijn moeder was altijd in de tuin." "De mijne ook, ze vergat soms om voor ons te koken. En toch heeft ze me aangestoken", reageert Marian met een glimlach. Gonne heeft zelf een open tuin in Chaam (Noord-Brabant) gehad en Marian is nog betrokken bij de familietuin in Kloetinge (Tuinnr. 252, Open Tuinen Gids 2017).

Alleen spruitjes

"Ik heb zo veel leuke mensen ontmoet", zegt Gonne. "Eigenaren beschrijven hun tuin niet zelf voor de gids. Wij gaan erheen, beoordelen de kwaliteit en schrijven een stukje. Bij elke tuin was ik vooraf weer zo nieuwsgierig!" Niet alle tuinen komen door de keuring heen. Waaraan herken je dan een kwalitatief goede tuin? "Het gaat om de verhouding tussen alle componenten. De balans tussen alle elementen waaruit de tuin bestaat. Structuur."

Het valt Gonne op dat de inhoudelijke kennis over tuinen wat afneemt. "Er is een risico voor oppervlakkigheid. Ik ben eens naar een tuin geweest waarin alleen spruitjes bleken te staan. Ik noem hier natuurlijk geen namen, maar dat mag

Gonne Doorman,
Open Tuinencommissie.
Fotografie: Lietje de Vree

Marian Lenshoek, hoofdredactie Tuinjournaal.
Fotografie: Paul Smeets

er wel in. Ik wist niet wat ik zag!" Ze benadrukt dat het beoordelen geen kwestie van smaak is, een tuin die je persoonlijk niet mooi vindt, kan kwalitatief wel kloppen.

Eeuwigheidswaarde

Ontwikkelingen komen en gaan. "In Engeland staan in veel tuinen bordjes met een QR-code die je met een smartphone kunt scannen om informatie te krijgen over de planten", vertelt Marian. Een trend die minder prettig is, is dat kinderen veel achter beeldschermen zitten en minder buiten komen. Minder betrokken zijn bij de natuur. "Vroeger kwamen kinderen meer met grond, aarde en bacteriën in aanraking en werden er niet zo snel ziek van", vindt Gonne.

Allebei benadrukken ze dat het belangrijk is om mensen meer te betrekken bij tuinen en tuinkunst, als cultureel erfgoed. Nederland heeft unieke tuintradities, die de NTs nog breder mag uitdragen. Meer verdieping, door het verspreiden van meer kennis over tuinarchitectuur, trends, kwekers en tuinkunst. "De natuur is driedimensionaal, je kunt haar aanraken", zegt Marian. "Maar tuinen zijn ook kwetsbaar, als je ze een paar jaar laat liggen dan zijn ze weg." Ze zijn het helemaal eens: tuinen verdienen aandacht, want ze hebben eeuwigheidswaarde.

Gonne vertelt dat ze in 1990 het verzoek kreeg om mee te werken aan een gids met een overzicht van open tuinen. "Ik heb een hele zomer zitten bellen. En elk jaar maakten we een nieuwe editie." Een keer kwam een gids in het Engels uit en tweemaal is samengewerkt met De Tuin Exclusief. Als voorzitter van de Open Tuinencommissie vertegenwoordigde ze deze in het bestuur. Ze bezocht 26 jaar lang vele tuinen samen met Marianne Bielders. Haar opvolging is nu in goede handen, bij Djoeko van Zwetselaar.

Marian studeerde journalistiek en werkt als woordvoerder bij een VN-organisatie. Ze groeide op in een huis met een historische tuin in Kloetinge (Zeeland). Al in de eerste Open Tuinen Gids in 1991 is de tuin opgenomen. Een jaar daarna ging ze bij de redactie van het Tuinjournaal. "Dan krijg je een onderwerp voorgesteld waar je niets van af weet en denk je: oei. Maar je gaat op zoek en dan gaat er een wereld voor je open: architectuur, kunst, filosofie; werkelijk alles heeft een relatie met tuinen." Na bijna 25 jaar draagt ze het hoofdredacteurschap over en wordt redactieadviseur, zodat haar kennis en netwerk behouden blijven voor het blad.

Tekst: Cocky Stottelaar

Fotografie: bezoekers van de tuin

De schaduwtuin, een spel van licht en donker

Een schaduwtuin is de meest bijzondere tuin die je kunt maken. Hoezo donker en somber?

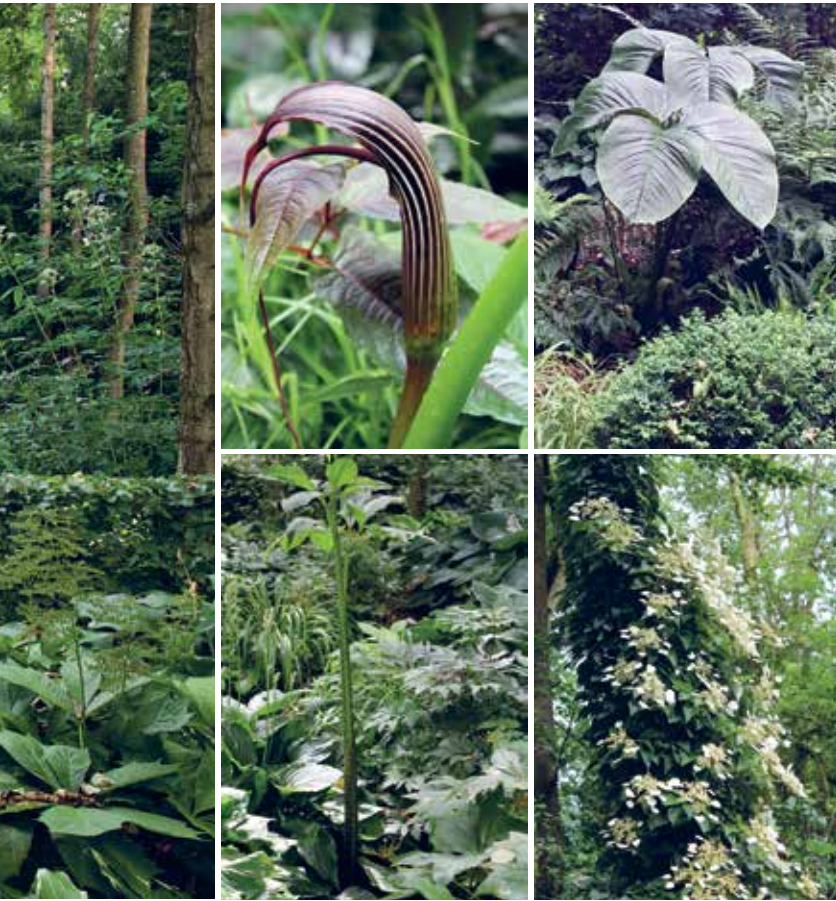
In 2010 werd ik gegrepen door schaduwplanten. Waarom weet ik niet meer, misschien zat het in de lucht. Mijn oog viel op *Podophyllum* 'Spotty Dotty' met zijn prachtige donkerrode bloemen onder het blad verborgen, en op *Arisarum proboscideum* met zijn muisvormige bloemen waarvoor je door je knieën moet. In Engeland zag ik *Arisaema triphyllum*. Het begin van een verzamelingetje *Arisaema* (een op een aronskelk lijkende plant).

Geen beplantingsplan

Genoeg prachtige schaduwplanten maar geen plaats meer in de bestaande tuin. Gelukkig hadden we nog een rommelstuk achter in de tuin dat bestond uit een coniferengroepje en een hoop opgeschoten elzen. De coniferen werden geruimd, de elzen werden uitgedund. Het plan was inmiddels op papier gezet en kon uitgezet worden. Achter in de tuin een taxushaag met aan weerszijden *Cornus kousa*. Door rechte en gebogen paden met enkele smalgehouden beukenhagen kwamen er vakken die ingevuld konden worden. Er was geen beplantingsplan. Uitgangspunt was: witte bloemen die oplichten in de schaduw en bijzondere bladvormen met elkaar gecombineerd. Al snel bleek dat geelbladige planten zoals *Milium effusum* 'Aureum' (gouden gierstgras) en bonte *Hosta*'s minstens zoveel licht geven. Als een van de eerste werd *Podophyllum* 'Spotty Dotty' geplant in een vrij vochtig schaduwrijk deel.

thema
donker
groen

De tuin is geopend op zaterdag 24 en zondag 25 juni van 11.00 uur tot 17.00 uur en van 15 mei t/m 15 september op afspraak. Voor donateurs tuin gratis op afspraak. Groepen op afspraak.
Entree €4,00 incl. koffie/thee/lekkernij.

Cocky Stottelaar
Groningerweg 35, 9321 TA Peize (Drenthe)
Tel: 050-5034386
e-mail: cockystottelaar@hetnet.nl
Tuin nummer 58 in de Open Tuinen Gids

Met de klok mee:

Overzichtsfoto middendeel met op de voorgrond *Rodgersia*.

Arisaema costatum.

Arisaema Galeatum, *Dryopteris affinis* 'Cristata The King'.

Schizophragma hydrangeoides 'Moonlight' (lijkt op klimhortensia).

Arisaema tortuosum, *Hosta ventricosa*, *Calamagrostis brachytrichum*, *Diphylleia cymosa* en *Hosta millennium* op de achtergrond.

Hij kreeg gezelschap van het fijne blad van de varens *Dryopteris affinis* 'Cristata The King' en *Blechnum spicant*. In het midden de groenblijvende struik *Choisya* 'Aztec Pearl'. Later kwam hier *Cimicifuga* 'Giant Strain' bij en *Persicaria* 'Compton's Form'. Op de voorgrond *Epimediums* en aan de andere kant van de inmiddels meer dan 1 meter hoge *Dryopteris* kwam *Arisaema Galeatum* met haar enorme blad, ook een fraai contrast met het varenblad. In het drogere deel aan de rechterkant zijn ook *Epimediums* geplant (deze planten met hun in de wind bungelende elfjesbloemen en prachtig blad vormen langzamerhand ook al een verzameling) in combinatie met *Hosta*'s, *Asarum* en de varen *Athyrium nipponicum* met z'n aparte rood-grijze bladeren. De donkerroodbladige *Cimicifuga* 'Luftschlange' combineert hier mooi bij. Later in het seizoen rijst de hoge *Arisaema tortuosum* tussen de andere planten uit. Elk jaar weer een verrassing of ze komt. Begin juni is er nog niets te zien, half juni een puntje en daarna een groeispruit. *Diphylleia cymosa*, met witte bloemen boven het aparte blad en later blauwe bessen, staat hier eigenlijk te droog. In augustus begint ze zich langzaam terug te trekken. Toch heeft ze het nog nooit af laten weten. Dit is het enige deel van de tuin dat nog wel eens water krijgt in de zomer.

In het meest zonnige deel zijn vooral planten gebruikt uit overige delen van de tuin, de witbloeiende *Filipendula camtschatica*, geitebaard, *Hosta plantaginea* en *Anemone* 'Honorine Jobert'. Deze heb ik aangevuld met witte *Thalictrum* en zilverkaars. Op de voorgrond witte zegge en gebroken hartjes.

Tegen de els groeit een inmiddels drie meter hoge *Schizophragma hydrangeoides* 'Moonlight'.

Rust en mysterie

Als ik nu vanuit de boomgaard onder de rozenpergola de schaduwtuin inloop, dan ervaar ik de rust van het geheel en het mysterie van de enkeling. Ik houd van het groen, de koelte en het gefilterde licht. Hier wil ik even blijven. Dit is ook de plek waar bezoekers even uitrusten, nadat ze de wereld van licht en kleur in de rest van mijn tuin achter zich hebben gelaten. De banken zijn altijd bezet.

In augustus/september geurt de tuin van de bloeiende *Cimicifuga*'s en *Hosta plantaginea*. Daarna is het gebeurd, de planten trekken zich terug. Alle planten, behalve de varens, worden in december afgeknipt om de sneeuwklodjes een kans te geven om te spetteren. In februari gaan honderden lampjes aan.

En dan wachten.... tot het licht weer getemperd wordt door de bladeren van de bomen en de rust weer terugkeert.

Succesvolle Bergmansprojecten in Oisterwijk en Tilburg

In het afgelopen jaar zijn door de Monumentencommissie zowel in Oisterwijk als in Tilburg successen behaald. In beide situaties betrof het bedreiging van redelijk gaaf bewaarde werken van tuinarchitect John Bergmans (1892 Antwerpen - 1980 Oisterwijk). Daar zijn we blij mee, want niet alle projecten binnen de Monumentencommissie verlopen altijd succesvol.

Tekst en fotografie:
Willem Verhoeven

De Lind in Oisterwijk na de herinrichting. Het grasplein en de vijver zijn gebleven.

In het historisch centrum van Oisterwijk aan De Lind ligt een groot karakteristiek grasplein waarop een muziekkiosk en vijver zijn aangelegd. Beide zijn aangewezen als rijksmonument. Het plein wordt omgeven door oude lindebomen en historische panden en het geheel heeft een grote ensemblewaarde.

Rijksmonumentale vijver en grasplein behouden

Eind 2015 bericht de lokale pers over plannen van de gemeente om het grasplein te verharderen en de monumentale vijver af te breken, omdat er een toenemende behoefte is aan ruimte voor meer grootschalige evenementen. Het gras zou dan niet steeds hersteld hoeven te worden en de vijver, die aan de kiosk ligt, is dan geen belemmering meer voor toeschouwers om dicht bij het podium te kunnen komen. Het vermoeden is dat deze ontwikkelingen mede worden ingegeven door belangen van de aangrenzende horeca.

De gaaf bewaarde tuin aan de St. Josephstraat 105 in 2016.

Op dat moment is het nog niet algemeen bekend dat de vijver opvallend veel stijlkenmerken vertoont van het werk van Bergmans. Juist in de periode dat zowel de vijver als de kiosk gerealiseerd werden, woonde en werkte hij in Oisterwijk. Reden voor Willem Verhoeven, lid van de Monumentencommissie, om te onderzoeken of de vijver ook daadwerkelijk door Bergmans werd ontworpen. Hierbij wordt dankbaar gebruik gemaakt van het lopende Bergmans-onderzoek van Marianne van Lidth de Jeude en Johanna Karssen. Bewijs wordt niet gevonden, maar uit aanvullend waardestellend onderzoek door het Gelders Genootschap blijkt dat de vijver in 1946 als bevrijdingsmonument aan de kiosk werd toegevoegd. De onderzoeken maken aannemelijk dat Bergmans de vijver ontwierp dan wel hier invloed op heeft gehad, gezien zijn langdurig verblijf in Oisterwijk en zijn zesenvijftig werken daar.

De Lind in Oisterwijk voor de herinrichting met kiosk, grasplein en vijver.

Mede naar aanleiding van de onderzoeken presenteert de gemeente Oisterwijk in 2016 een inrichtingsplan waarbij de vijver en het grasplein aanwezig blijven uit respect voor John Bergmans. Het idee is zelfs om nieuwe beplanting aan te brengen in de geest van zijn plannen. De NTs-adviseurs Willem Verhoeven en Marianne van Lidde de Jeude geven hierover aanvullend advies. Het plan wordt door de raad goedgekeurd en werd in maart dit jaar uitgevoerd.

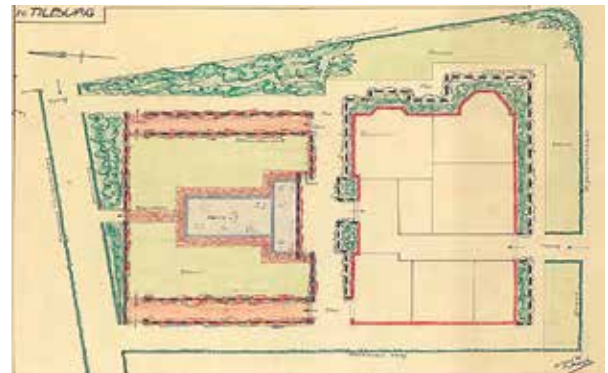
Gaaf bewaarde Bergmanstuin beschermd

Bij het pand St. Josephstraat 105 in Tilburg ligt een gaaf bewaarde tuin van Bergmans. De woning is een rijksmonument en geniet daardoor bescherming, maar de tuin niet. Huis en tuin staan in 2014 in de verkoop en mogelijk zou de tuin verloren kunnen gaan als gevolg van de smaak van een nieuwe eigenaar.

Dit is een reden voor de Monumentencommissie om de tuinhistorische kwaliteit en gaafheid van de tuin onder de aandacht te brengen bij de makelaar. Willem Verhoeven en Marianne van Lidde de Jeude verstrekken de ontwerpplattegrond van de tuin uit 1930 met de redengevende kwaliteitsomschrijving. Direct daarna past de makelaar de verkoopadvertentie aan.

Aanvullend wordt informatie ingewonnen bij gemeente Tilburg en de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE). Dan blijkt dat in het aanwijzingsbeleid van de RCE bescherming van villatuinen hoog op de wensenlijst staat, waarbij het werk van Bergmans zeker hun aandacht heeft. Bescherming van de tuin als rijksmonument of gemeentelijk monument is niet ondenkbaar in het kader van bij-bescherming maar dan moet ook de eigenaar daartoe bereid zijn.

Twee jaar later wordt het huis verkocht. De nieuwe bewoners worden persoonlijk benaderd om de tuin extra onder hun aandacht te brengen. Daarna schrijven ze: "Wij zijn verheugd dat de tuin een zo goed bewaard ontwerp betreft van de tuinarchitect Bergmans. We zijn dan ook zeker geïnteresseerd om met u de mogelijkheden te bespreken om de tuin zo mogelijk in stand te houden." Gesprekken en adviezen volgen, waarna de bewoners de vereiste procedures zijn gestart om de tuin te beschermen.

Ontwerp voor de tuin Van Dooren-Verbunt van J. Bergmans aan de St. Josephstraat 105 in Tilburg uit 1930.

Bron: Wageningen University & Research-Library, Special Collections nr.25.033.01

Kort na de aanleg van de tuin Van Doorn-Verbunt.

Bron: Familiearchief Koen Visser

NTs-EXCURSIES ZOMER EN NAJAAR 2017

PASSIE EN MISSIE MET EEN GROEN ACCENT

EXCURSIE NAAR STEYL EN NEER OP 1 JULI 2017

De excursie begint in het fraai aan de Maas gelegen Steyl. In de tweede helft van de 19e eeuw is hier door Arnold Janssen de congregatie De Missionarissen van Steyl gesticht, voor mannen én vrouwen. In een van de vier kloostertuinen ligt de schitterende botanische tuin De Jochumhof, genoemd naar de stichter pater Jochum, een gepassioneerde verzamelaar van bijzondere planten voor educatieve doeleinden.

Het oudste deel van deze voormalige kloostertuin dateert uit 1799 en heeft bijzondere bomen, waaronder een vleugelnootboom. Na WO II is het geheel uitgebreid met o.a. een kruiden-, rots-, mediterrane en geurtuin. Daarnaast is er een heemtuin waarin men probeert een deel van het Noord-Limburgse landschap te reconstrueren. Het onderhoud is in handen van vrijwilligers en enkele betaalde medewerkers.

Via het Missiemuseum bezoeken we tijdens een flinke wandeling nog twee kloostertuinen met mooie bomen, een calvarieberg en grotjes.

Australische planten en struiken

Na de lunch steken we met het pontje de Maas over en bezoeken we de tuin Merrigum in Neer. De eigenaren zijn hier op 8000 m² al zeventien jaar bezig om hun droom te verwezenlijken. Er is een enorme, met veel liefde veelal uit zaad, opgekweekte collectie bijzondere Australische planten en struiken, waaronder *Callistemon*, *Proteaceae* en *Myrtaceae*. Veel planten zullen tijdens ons bezoek waarschijnlijk in bloei staan, deels in de enorme kas en deels buiten op de zonnige terrassen. Daarnaast is er een verrassende, parkachtige tuin met vijver en veel bijzondere bomen. In dit arboretum krijgen bomen en struiken de ruimte die ze nodig hebben.

Kortom, een excursie met bijzondere verhalen waarin het resultaat van missie en passie op diverse manieren zichtbaar wordt. Laat u verrassen.

NTs-donateurs en één introducté € 40,- p.p.; niet-donateurs € 44,- p.p.

Deze prijs is exclusief de verplichte toegang tot het museum. Met MJK gratis.

Inschrijven

De volledige beschrijving, kosten en details van de verschillende excursies kunt u vinden op www.tuinenstichting.nl. Via deze website kunt u zich inschrijven. Aanmelding is ook mogelijk bij het bureau van de NTs (020-6235058, ma, di, wo van 10.00 tot 13.00). U bent ingeschreven als deelnemer nadat uw gegevens zijn ontvangen én de kosten voor de excursie zijn voldaan. U ontvangt hiervan een bevestiging met de benodigde gegevens. Ons advies: kom met goede wandelschoenen. De tuinen zijn niet geschikt voor rolstoel of rollator.

Tekst: Dieneke Onderdelinden en Marjorie Gisolf-Smit
Fotografie: Bert & Liesbeth Uijterwaal

Met de klok mee:

Banksia baxteri 'Yellow Mauve'.

Banksia menziesii 'Dwarf'.

Dryandra quercifolia.

Corymbia ficifolia (syn. *Eucalyptus ficifolia*).

EXCURSIE (TUIN)ARCHITECTUUR INTERBELLUM NAAR DEN HAAG EN WASSENAAR 2 SEPTEMBER 2017

Tekst en fotografie: Marianne van Lidth de Jeude

Parkflat Marlot.

In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw werd veel gebouwd in Den Haag en Wassenaar. Het was een tijd van groei en ook Rotterdammers wilden graag in het gebied wonen. Co Brandes (1884-1955) was een gevierd architect van een groot aantal villa's en woonwijken. Hij was een vertegenwoordiger van de zogenaamde Nieuwe Haagse School.

Het is de stijl die de laatste jaren grote populariteit geniet. In elke nieuwe villa- of VINEX-wijk staan huizen, die geïnspireerd zijn op de Nieuwe Haagse School, met het plastische gebruik van baksteen in de gevels en uitkragende dakranden, horizontale accenten van daklijsten in balans gehouden door verticale accenten van schoorstenen en trappenhuisen.

We bezoeken twee iconen van de architectuur en de tuinarchitectuur van het interbellum, de woonwijk Marlot in Den Haag en de tuinen van Villa Maarheeze in Wassenaar. In het kader van de tentoonstelling 'Interbellum Gardening – Tuinieren in het interbellum' in het FORUM-gebouw van Wageningen University & Research (WUR) in 2018 (curatoren: Liesbeth Missel, hoofdconservator Speciale Collecties WUR; Eric Blok, tuin- en landschapsarchitect; Marianne van Lidth de Jeude, landschapsarchitect).

Kroonjuweel

De woonwijk Marlot (1929) en Villa Maarheeze (1916) zijn werken van Co Brandes, die ook het interieur en het exterieur (de tuinen) ontwierp. Ze zijn speciaal in hun uitstraling en eenheid van architectuur en tuinarchitectuur. Beide zijn rijksmonument. Zij liggen in de parkstrook tussen de Bezuidenhoutseweg en de Benoordenhoutse weg – Rijksstraatweg, waar ook 'Huis ten Bosch' deel van uitmaakt.

De hele woonwijk Marlot is een bezoek waard om zijn architectuur en park. Wij geven vooral aandacht aan het kroonjuweel van Marlot. Dat is de parkflat, die bestaat uit twee lange flatstroken en een korte er dwars op, bekroond met een toren, en een fraaie parkaanleg. Dergelijke 'woonhotels' waren een echt Haags fenomeen.

Villa Maarheeze is gebouwd in de zogenaamde Nieuwe Historiserende Stijl. De tuinen en parken van Marlot en Maarheeze zijn beide in de Architectonische Tuinstijl, met assen, gemetselde tuinmuren en trappen.

Literatuur:

Blok, Eric (2017), 'De tuin van villa Maarheeze', in *Tuinjournaal*, 34de jaargang, nr 1, p 8-9; Blok, Eric, e.a. (2008), *Villa Maarheeze*; www.monumentenzorgdenhaag.nl/monumenten/offenberglaan-1.

NTs-donateurs en één introducté € 25,- p.p., niet-donateurs € 30,- inclusief lunch.

Maximaal 30 deelnemers.

Startpunt Marlotlaan (ter hoogte van Offenberglaan 1) Den Haag, eindpunt Villa Maarheeze, Rijksstraatweg 675 Wassenaar. Gebruik van eigen vervoer.

Tijd: 11.30 – ± 14.30 uur.

Ooproep voor het insturen van Tuinen met bijzondere Toekomstwaarden

Groene historie-duurzame groene toekomst!

Tekst: Robertien Aberson

Graag herhaalt de Open Tuinencommissie het verzoek uit het Tuinjournaal van maart om een of meerdere foto's, een tekening of website van een 21^e-eeuwse tuin op te sturen waarvan u vindt dat deze bijzondere waarden heeft voor de toekomst.

Op zaterdag 23 september willen we alle inzendingen belichten op het symposium 'Tuinen met bijzondere Toekomstwaarden' bij gastvrouw Djoeka van Zwetselaar te Groenekan. Kom ook naar het symposium van 10.00 tot 14.00 uur en discussieer mee over toekomstige open tuinen t.b.v. de Open Tuinen Gids.

Het doel van de dag is om gezamenlijk een aantal criteria op te stellen waarmee deze tuinen geselecteerd kunnen worden. De criteria vormen een leidraad in de voortdurende zoektocht van de Open Tuinencommissie naar hedendaagse tuinen met kwalitatieve toekomstwaarden.

Uw inzending kunt u tot eind juni sturen naar: denbreejetuin@planet.nl of info@tuinenstichting.nl.

Houd voor details over kosten en inschrijving de website van de NTs in de gaten: www.tuinenstichting.nl.

Nassauplein. Fotografie: Saskia de Wit

Maximapark, Leidsche Rijn. Fotografie Rita den Breeje

LEZERSAANBIEDING

Als donateur van de Nederlandse Tuinenstichting en lezer van het Tuinjournaal krijgt u € 5,- korting bij aankoop van de biografie over Mien Ruys *Zoeken naar de heldere lijn* van Leo den Dulk.

- De Hef Publishers biedt u deze complete biografie over het werk van Mien Ruys aan voor € 34,90 (normaal € 39,90).
- Ook online te bestellen met korting bij www.dehefpublishers.nl onder vermelding van de actiecode op deze bon: 904-1 01 08.
- Verkrijgbaar in de boekhandel tegen inlevering van deze bon voorzien van de actiecode: 904-1 01 08.

- ISBN: 9789069060514
- Startdatum actie: 01-06-2017
- Einddatum actie: 31-08-2017

ACTIECODE 904-1 01 08

BESTUUR NTS

Beline Geertsema-Key, voorzitter, Robertien Aberson, project sociaal tuinieren, Carien van Bortel, Lara de Graaf, secretaris Hein Krantz, vice-voorzitter, Gea de Groot-Op den Brouw, juridische zaken/penningmeester, Michiel Plomp, excursiecommissie, Annemiek Tromp, monumentencommissie, Geeskelien Wolters, Renée Wijnen, notulist

KASCOMMISSIE

Henk Gentis en Jennie Kempenaar-van Ittersum

MONUMENTENCOMMISSIE

Annemiek Tromp, voorzitter, Piet Bakker, Vov Besnard, secretaris, Henk Barkhof, Carolien Binneveld, Jan-Willem Edinga, Hanny van der Heide, Mariël Kok, Carla Scheffer, Paul Smeets, Willem Verhoeven

EXCURSIECOMMISSIE

Michiel Plomp, voorzitter, Marjorie Gisolf, Roswitha Kleipool-De Regt, Dienneke Onderdelinden, Joline van Veldhuyzen-Jolles, Ysk Vondeling, Lisette van Zandvoort-Gerritsen

OPENTUINENCOMMISSIE

Djoeke van Zwetselaar, voorzitter, Anneke van Apeldoorn, Rita Bergshoeff-den Breeje, Beline Geertsema-Key, Anneke van Haeften, Lietje de Vree-van den Bergh, Mieke Wiegerinck-van Hoesel, Christie van Wulfften Palthe-Weduwier

PUBLICATIECOMMISSIE

Johanna Karssen, Marianne van Lidth de Jeude, voorzitter, Honey Wolff

REDACTIE TUINJOURNAAL

Leonore Pulleman, hoofdredacteur, Korneel Aschman, Lara de Graaf, Ronald van Immerseel, Martin Knol, Éva Kovács, Marc Peters, Julia Voskuil, Anne Wolff, Marian Lenshoek, adviseur

COMMISSIE SOCIAAL TUINIEREN

Suzanne Kooij, projectleider, Robertien Aberson, Marilies Jacobs, Suze Peters, Riet Ursum, Carlo de Waal

COMMISSIE WEBSITE

Suzanne Kooij, Hanneke Jelles, Ambro W. van Stratum

BUREAU NTS

Suzanne Kooij, hoofd bureau, Josje Engel, Ellen Kickhefer, Marleen Kooij
Het bureau van de NTS is bereikbaar op maandag, dinsdag en woensdag van 10-13 uur.

ADVISEURS GROEN ERFGOED

Groningen: Stieneke van der Wal, Friesland: Rita Mulder-Radetzky;
Drenthe: Thea Brouwer, Overijssel: Stefan Jaspers, Gelderland: Henk Barkhof, Sjeff Hendriks, Hanny van der Heide, Carla Romijn-Schütte, Utrecht: Mariska de Boer, Noord-Holland: Piet Bakker, Peter van den Bos, Noord-Holland (Amsterdam): Anneke Athme, Juliet Oldenburger, Zuid-Holland (Den Haag e.o.): Joost Gieskes, Zuid-Holland (overig): Inge Castelijns, Zeeland: Nelleke van der Feltz-van Heumen, Brabant: Daniëlle Hulsebos, Noord-Brabant: Willem Verhoeven, Limburg (noord, incl. Land van Cuijk en Rijk van Nijmegen): Anneke Meijsen, Limburg (Midden en Zuid): Dienneke Onderdelinden

COLOFON

34e jaargang, nummer 2, juni 2017. Een uitgave van de Nederlandse Tuinenstichting. Verschijnt 4x per jaar. ISSN 1382 - 2659. Oplage: 3.100 exemplaren
Redactie: Redactiecommissie Tuinjournaal
Eindredactie: Hanneke Prins
Vormgeving: MAT ONTWERP BNO, Den Haag
Druk: Drukkerij Ten Brink, Meppel

NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

Nieuwezijds Kolk 28 1012 PV Amsterdam, T 020 623 50 58
Postbus 11692, 1001 GR Amsterdam
Website: www.tuinenstichting.nl E-mail: info@tuinenstichting.nl
Giro 559 54 46 (ING Bank) IBAN NL28 INGB 0005595446 / BIC INGBNL2A

Aanvullingen en rectificaties Open Tuinen Gids 2017

Groningen

e10 (pag.75) Panorama Westerkwartier Tuin- & Kunstmeerdagse vindt geen doorgang maar zal weer in 2018 plaatsvinden.

Drenthe

Tuin 53, De tuin van Joke Kuiperij in Koekange detuinvan.nl: Bij de bezoektijden staat dat groepen op afspraak welkom zijn van half juni tot half september. Dat moet zijn van half mei tot half september.

Utrecht

Open Tuinen Langbroekerdijk: Er staat op pag. 196 en 197 dat dit evenement op 1 en 2 april plaats zou vinden, maar dit vindt plaats op 1 en 2 juli.

Tuin 170, Het Bergje Amersfoort: Er staat in de gids 23 september open dag, dit moet zijn zaterdag 16 september; en voor groepen van min. 10 personen op afspraak.

Tuin 177 in Driebergen/Rijsenburg: Afspraken kunnen uitsluitend per brief gemaakt worden.

Gelderland

Tuin 126, 'n Dijk van een Tuin-Gameren:

Helaas hebben de eigenaren moeten besluiten de tuin niet meer open te stellen voor publiek.

Tuin 150, Kijk- en Theetuin Ons Joppe: Het juiste e-mailadres is: g.bredewout@telfort.nl.

Tuin 163, Tuinen van de Wiersse: het juiste e-mailadres is: info@dewiersse.com.

e36 (PAG.129) 2 en 3 juni Open Tuinen Neerijnen: de tuin van Juke Hudig is niet open, De Weldam en De Kasteeltuin wel.

Limburg

Tuin 313, Jardin de Louise, Molenhoek: De tuin is niet open op 17 juni, maar alleen op zondag 18 juni en zondag 20 augustus.

ontwerp
Stadstuin Kempkensberg
Groningen

LODEWIJK BALJON
landschapsarchitecten